

8. Абдулҳаким Жузжоний: <https://qomus.info/encyclopedia/cat-q/qozi-uz/>.
9. Вақф хайрия жамоат фондининг статистик хисоботлари
10. <https://www.religions.uz/>
11. З.Абдурашидов, Устози муаззам. <http://kh-davron.uz/kutubxona/>
12. Л.Асророва. Абу Ҳафс Кабир Бухорий ва ханафий фикҳи. –Т: Тошкент ислом университети, 2014
13. Л.Асророва. Бухоро Мадрасалар тарихидан.-Т: “HILOL-NASHR” нашриёти, 2017.
14. Б.Валихўжаев. Самарқандда олий таълим мадраси олия-университет тарихидан лавҳалар.- Самарқанд,2001.
15. А.Иноятов, М.Солиева. Зулматдаги зиёкорлар. Эътиқодини истибдод бука олмаган бухорий зиёлилар ҳётидан ҳикоялар.1.-Т.: “HILOL-NASHR” нашриёти, 2016.
16. А.Ирисов, А.Носиров,И.Низомиддинов. Ўрта Осиёлик қирқ олим. –Т.: Ўзбекистон ССР Фанлар академияси нашриёти, 1961.
17. Т.Раҳмонов.Маданий инқилоб: Бухоройи шарифга юриш.Фан ва турмуш, 1994. 3-сон
18. Р.Шамсутдинов, Б.Расулов. Туркистон мактаб ва мадрасалар тарихи (XIX аср охири ва XX бошлари). – Андижон, 1995.

НАМАНГАН ВИЛОЯТИДА ОЛИЙ ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИ

Қодиров Ҳумоюн Толибжон ўғли -

Наманган муҳандислик-технология институтининг
“Маркетинг” кафедраси катта ўқитувчиси, PhD

Аҳмаджонова Мафтуна Баҳодир қизи -

Наманган муҳандислик-технология институтининг
“Маркетинг” кафедраси магистратура талабаси

Аннотация. Мақолада таълим хизматлари бозорида кучайиб бораётган рақобатни аниқлаш ва потенциал талабни баҳолаш учун маркетинг тамойилларидан фойдаланиш йўллари тадқиқ этилган ҳамда, Наманган вилоятида олий таълим тизимини ривожланиши бўйича мулоҳазалар келтирилган.

Калит сўзлар: Таълим хизматлари, олий таълим муассасалари, олий таълим билан қамров даражаси, таълим тизимини ривожлантириш, таълим хизматлари бозори, қабул параметрлари, рақобат муҳити, илмий салоҳият, талабалар контингенти, олий таълим муассасалари рейтинглари.

РАЗВИТИЕ УСЛУГ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Қади́ров Ҳумо́юн Толибжон угли -

Наманганский инженерно-технологический институт
Старший преподаватель кафедры маркетинга, к.м.н.

Ахмаджонова Мафтуна Баҳодир қизи -

Наманганский инженерно-технологический институт
Магистрант кафедры маркетинга

Аннотация. В статье рассматриваются способы использования принципов маркетинга для выявления растущей конкуренции на рынке образовательных услуг и оценки потенциального спроса, а также даны комментарии по развитию высшего образования в Наманганской области.

Ключевые слова: Образовательные услуги, высшие учебные заведения, уровень охвата высшим образованием, развитие системы образования, рынок образовательных услуг, приемочные параметры, конкурентная среда, научный потенциал, студенческий контингент, рейтинг вузов.

DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION SERVICES IN NAMANGAN REGION

Kadirov Humoyun Tolibjon ogli -

Namangan Institute of Engineering and Technology
Senior Lecturer of the Department of Marketing, PhD

Ahmadjonova Maftuna Bahodir qizi -

Namangan Institute of Engineering and Technology
Master's student at the Department of Marketing

Abstract. The article explores ways to use marketing principles to identify growing competition in the educational services market and assess potential demand as well as comments on the development of higher education in Namangan.

Key words: Educational services, higher education institutions, level of coverage with higher education, development of the education system, educational services market, acceptance parameters, competitive environment, scientific potential, student contingent, rating of higher education institutions.

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сонли фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”га асосан: “мамлакатни модернизация қилиш, иқтисодий-ижтимоий жиҳатдан барқарор ривожлантириш учун юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, республикадаги камида 10 та олий таълим муассасасини халқаро эътироф этилган ташкилотлар (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education, Academic Ranking of World Universities) рейтингининг биринчи 1000 та ўриндаги рўйхатига киритиш, шу жумладан, олий таълим билан қамров даражасини ошириш, соҳада соғлом рақобат муҳитини шакллантириш, унинг жозибдорлигини ошириш, жаҳон миқёсидаги рақобатбардошлигини таъминлаш олий таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари ҳисобланади” [1].

Олий таълим билан қамровни кенгайтириш, олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини ошириш бўйича олий таълим муассасаларининг қуввати, илмий салоҳияти ва бошқа асосий кўрсаткичларидан келиб чиққан ҳолда тўлов-контракт асосидаги қабул параметрларини олий таълим муассасаси томонидан мустақил белгилаш тизимини босқичма-босқич жорий этиш чора-тадбирлари амалга оширилади.

Таълим хизматлари бозорини ҳам иқтисодиёт тармоқларидаги талабга асосланиган ҳолда ривожлантириш ҳозирга кун тартибидаги масалага айланди.

Мавзуни ўрганилганлик даражаси: Хорижлик олимлардан Ф. Котлер, Дж. Иган, Н. К. Малхотра ва бошқаларининг кўплаб тадқиқотларида таълим хизматлари бозорини ривожлантириш ва унинг маркетинг стратегиялари моҳияти бўйича илмий хулосалар шакллантирилган [2].

Ўзбекистонда эса, Б.Ш. Усмонов, З.Д. Адилова, О.С. Қаҳҳоров, Б.И. Адизов ва бошқа олимларимизнинг тадқиқотларида олий таълим хизматлари бозори ривожланишига оид илмий тадқиқотлар олиб борилган [3].

Таҳлил ва натижалар: Таълим тизими соҳасида янги билимларни амалда қўллаш оладиган, муайян касб соҳасидаги инновацион имкониятлар кўламини тушуна оладиган кадрларга талаб юқори. Олий таълим тизими эса юқори малакали мутахассислар тайёрлашни таъминлайди.

Юртимизнинг қатор университет ва институтларида хорижий турдош муассасалар билан ҳамкорликда кўшма диплом дастури асосида кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилган. Албатта, бу тизимдаги янгиланишларнинг дебочаси.

Олдинда эса қилинадиган ишлар, ҳал этилиши лозим бўлган масалалар кўп.

Таълим хизматлари бозори – маркетингнинг янги истиқболли соҳаси. Шундай экан, бу жабҳада маркетингшунослик ва мониторингнинг аҳамияти жуда катта [4].

Республикада 129 та олий таълим муассасаси мавжуд бўлиб, улардан 96 таси миллий олий таълим муассасалари, 24 таси хорижий олий таълим муассасаси ва уларнинг филиаллари ҳисобланади [5].

Жумладан, сўнгги 3 йилда янги 6 та олий таълим муассасаси, 17 та филиал ва 14 та хорижий олий таълим муассасаси филиали ташкил этилди. Кадрлар буюртмачилари таклифлари асосида Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификаторига 329 та таълим йўналиши ва 582 та магистратура мутахассислиги бўйича шу кадрлар тайёрланмоқда.

2019-2020 ўқув йилида 59 та олий таълим муассасида сиртқи таълим, 10 та олий таълим муассасасида кечки таълим шакли жорий этилди. Республика олий таълим муассасаларида таҳсил олаётган талабалар сони бакалаврият таълим йўналиши бўйича 410 минг, магистратура мутахассислиги бўйича эса 13 минг нафарни ташкил қилиб, сўнгги 3 йилда 1,7 бараварга ошди. Умумий қилиб айтганда, Республика бўйича 2019-2020 ўқув йили учун қабул параметрлари 121 мингтани ташкил этди ва ўтган йилга нисбатан 18 фоизга, 2016 йилга нисбатан эса 92 фоизга ошди.

Республиканинг 16 та олий таълим муассасида 2018-2019 ўқув йилидан бошлаб хорижий олий таълим муассасалари билан ҳамкорликда кўшма таълим дастурлари асосида кадрлар тайёрлаш фаолияти йўлга қўйилди.

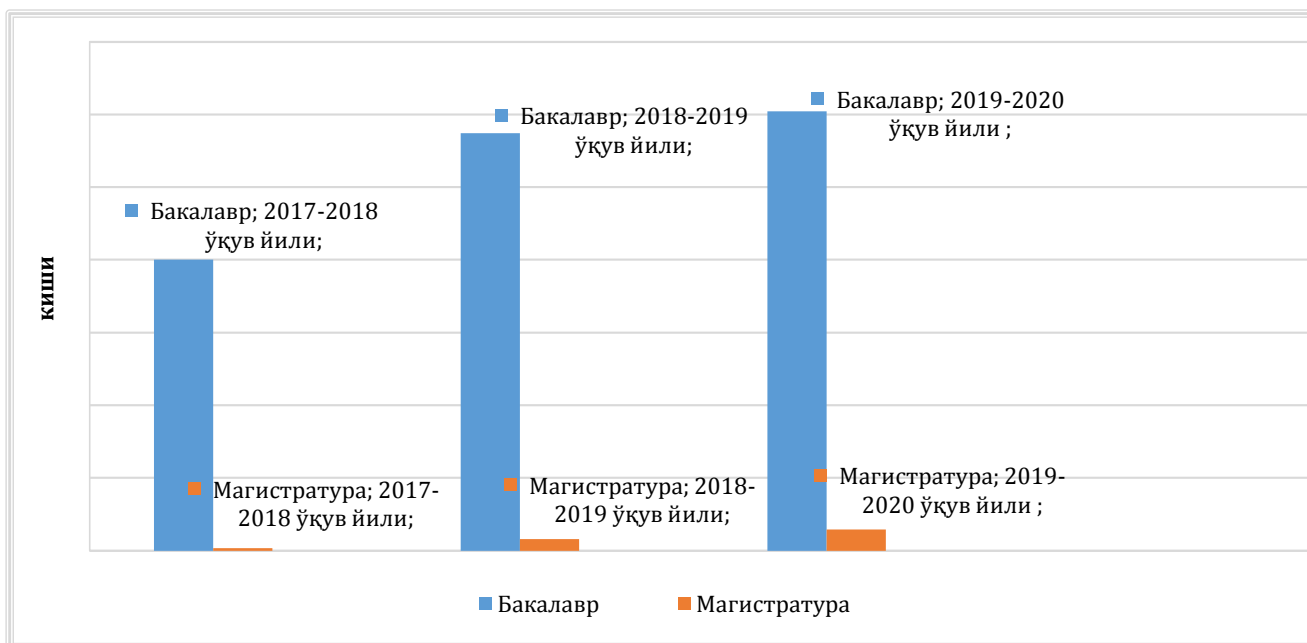
Бугунги кунда олий таълим муассасаларидаги илмий даражалар берувчи илмий кенгашлар сони 84 тани ташкил қилмоқда (2017 йилда 48 та). Сўнгги 3 йилда 1693 нафар профессор-ўқитувчи докторлик диссертациясини ҳимоя қилиши натижасида олий таълим муассасаларида илмий даражага эга педагог ҳодимлар сони 9636 нафарга етди (шундан 2130 нафари фан доктори (DSc), 7506 нафари фан номзоди (PhD) ҳамда республика олий таълим муассасаларининг илмий салоҳияти 5,1 фоизга ошишига эришилди.

Шу жумладан, Наманган вилоятида олий таълимнинг ривожланиш динамикаси асосида таҳлил шуни кўрсатмоқдаки, 2020 йилнинг 31 декабр ҳолатига вилоят олий таълим муассасаларининг бакалавр босқичида таълим олаётган талабалар 23284 нафар ва магистратура мутахассислигида таълим олаётган талабалар 830 нафарни ташкил этган. Бундан 10211 тасини эркалар, 9898 тасини эса аёллар ташкил этади.

Талабаларнинг 15,0 % давлат грантлари асосида, 85,0 % тўлов-шартнома асосида тахсил олган. 2019-2020 ўқув йилида бакалавр босқичини 3918 нафар талаба тамомлади[6]. Бу кўрсаткичларни ўтган ўқув йиллари билан таққослаганимизда қабул параметрлари сезиларли даражада ўсганини кўришимиз мумкин. Сўнгги 3 йил мобайнида вилоятдаги олий таълим муассасаларининг қабул параметрларини амалдаги ҳолатини қуйидаги жадвалда кўриб чиқамиз (1-расм).

Наманган вилояти олий таълим муассасалари бакалаврият босқичига қабул қилинган та-

лабалар 2017-2018 ўқув йилида 4005 тани, магистратура босқичига қабул қилинганлар 36 тани ташкил этган бўлса, 2019-2020 ўқув йилида 6042 та бакалавриятга ва 289 та магистратурага қабул қилинди. Умумий қилиб айтганда, Наманганда 2020-2021 ўқув йили учун қабул параметрлари 24114 тани ташкил этди ва сўнгги 3 йилда вилоят олий таълим муассасаларида илмий даражага эга педагог ҳодимлар сони 1222 нафарга етди. Шундан 56 нафари фан доктори (DSc), 393 нафари фан номзоди (PhD) ҳисобланади. Вилоят олий таълим муассасаларидаги факультетлар эса 20 тани ташкил этди.

1-расм. Наманган вилояти олий таълим муассасаларига қабул қилинган талабаларнинг йиллар кесимида таққослама таҳлили

Манба: Наманган вилояти статистика бошқармаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси.

Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли қарорига асосан “олий таълим муассасаларини илмий салоҳиятини мустақамлаш, олий таълимда илм-фанни янада ривожлантириш, унинг илм-фан билан интеграциялашувини кучайтириш” мақсадида Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси томонидан сўнгги 3 йилда олий

таълим муассасаларининг миллий рейтинги эълон қилиб келинмоқда[7].

Миллий рейтинг олий таълим муассасаларининг нуфузли халқаро рейтингдан жой олишга кўмаклашиш мақсадида ташкил этилган бўлиб, ушбу рейтингда Наманган вилояти олий таълим муассасаларининг ҳам илмий салоҳияти чуқур таҳлил қилинганлигини қуйидаги 1-жадвалда келтирилган

1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларининг рейтинги[8]

Миллий рейтингда туган ўрни	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ	Миллий рейтингдаги балл кўрсаткичи
1	Ўзбекистон миллий университети	65,94
2	Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти	65,93
3	Самарқанд давлат университети	52,10
16	Наманган муҳандислик-технология институти	44,63
34	Наманган муҳандислик-қурилиш институти	38,44
38	Наманган давлат университети	37,88

Наманган вилояти олий таълим тизимида 3 та олий таълим муассасалари мавжуд бўлиб, уларнинг таркибида 1 та университет ва 2 та институтлар фаолият юритмоқда. 1-жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, бу рейтингдан 16-ўринда Наманган муҳандислик-технология институти 44,63 балл билан, 34-ўринда Наманган муҳандислик-қурилиш институти 38,44 балл билан, Наманган давлат университети эса 38-ўринда 37,88 балл билан жой эгаллади.

Янгиланган методикага олий таълим муассасаларининг битирувчилари ҳақида иш берувчилар баҳоси, талабаларнинг мутахассислик фанларини билиш даражаси, профессор-ўқитувчилар яратган илмий мақолаларнинг “Web of Science” ҳамда “Scopus” каби халқаро базалардаги улуши, халқаро индекслар маълумотлари асосида илмий нашрларга иқтибослар сони, олий таълим муассасаси илмий тадқиқот фаолиятининг натижадорлиги, таълим муассасасидаги ижтимоий-маънавий муҳит каби янги индикаторлар киритилди.

Юқори малакали кадрлар тайёрлаш борасида олий таълим тизими олдида бугунги кунда ўз ечимини кутаётган бир қатор долзарб муаммо ва камчиликлар сақланиб қолмоқда, шу жумладан:

- олий таълим билан қамров даражасини ошириш таълим сифатини таъминлаш;
- илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни ривожлантириш;
- олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш;
- олий таълимнинг жозибadorлигини ошириш, халқаро миқёсда рақобатбардошликни таъминлаш ҳисобланади.

Узоқ истиқболли мақсадли вазифалардан келиб чиқиб, олий таълим тизимини ривожлантириш олий таълим билан қамровни кенгайтириш, олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини ошириш асосида амалга оширилади.

Олий таълим билан қамровни кенгайтириш асосида Наманган вилояти олий таълим муассасаларининг сўнгги 2020-2021 ўқув йилидаги талабалар контингенти билан қуйидаги 2-жадвалда танишишимиз мумкин.

2-жадвал

2020-2021 ўқув йилидаги Наманган вилояти олий таълим муассасаларининг талабалар контингенти

Т/р	Олий таълим муассасаси номи	Бакалаврият (жами)	Шундан бакалаврият (эркаклар)	Шундан бакалаврият (аёллар)	Магистратура (жами)	Шундан магистратура (эркаклар)	Шундан магистратура (аёллар)
1	Наманган муҳандислик-технология институти	6049	4566	1483	204	132	72
2	Наманган муҳандислик-қурилиш институти	5588	4899	689	153	118	35
3	Наманган давлат университети	11647	4197	7450	473	264	209

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси.

2-жадвал маълумотларига кўра, Наманган вилояти бўйича олий таълим муассасаларида таҳсил олаётган талабаларнинг энг юқори кўрсаткичи бакалавр босқичида 11647 нафар ва магистратура мутахассислигида 473 нафар талаба билан Наманган давлат университетида қайд этилган бўлса, энг паст кўрсаткич бакалавр босқичида 5588 нафар ва магистратура мутахассислигида 153 нафар талаба билан Наманган муҳандислик-қурилиш институтида қайд этилмоқда. Наманган муҳандислик-технология институтида бакалавр босқичидаги талабалар 6049 тани ва магистратура мутахассислигида талабалар сони эса 204 тани ташкил қилмоқда. Бундан кўриниб турибдики, Наманган вилояти олий таълим муассасаларидаги умумий талабалар контингенти 2020-2021 ўқув йили ҳолатига 24084 нафарни ташкил этмоқда.

Хулоса ва таклифлар: Таълим тизими жамият ва давлатнинг маънавий-маърифий, ижтимоий-иқтисодий бўғини бўлиб хизмат қи-

лувчи восита ҳисобланади ва бунда таълим хизматлари бозорини ривожлантириш алоҳида кўзда тутилади. Шу боисдан, Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларини ривожлантиришнинг маркетинг стратегияси томонидан таклиф этилган турли йўналишларини таҳлил қилган ҳолда, уларни табақалашган ҳолда қўллаш мумкинлиги ҳақидаги хулосага келиш мумкин. Рақобатбардош устунликка эришиш учун ҳар бир олий таълим муассасаси таълим хизматлари бозоридида асосий ва қўшимча хизматларнинг фарқи, ўзига хос усулларини топиши керак, шу жумладан:

- иш берувчиларнинг жорий ва келажакдаги эҳтиёжларини аниқлаш;
- олий таълим муассасалари томонидан тақдим этиладиган асосий ва қўшимча таълим хизматларини “нарх-сифат” меъзониغا мослаштириш;
- олий таълим муассасаларининг молиявий мустақиллигини ошириш;

таълим хизматларида рақобатбардошликни таъминлаш мақсадида қўшимча таълим хизматлари, яъни илғор малака ошириш курслари, масофавий ўқитиш тизимини такомиллаштириш, тренинглар ва консултатив хизматлар билан таъминлаш;

таълим хизматларининг янги турларини яратиш масалаларини ҳал қилиш зарур.

Маркетинг хизматлари томонидан олий ўқув юртларининг аниқ йўналишлар ва мутахас-

сисликлар бўйича иқтисодийнинг турли соҳалари ва тармоқлари учун битирувчи мутахассисларга бўлган истиқболдаги эҳтиёжларини ўрганиш механизмларини ишлаб чиқиш, шунингдек, битирувчиларнинг танланган мутахассислик бўйича ишга жойлаштириш натижалари таҳлилиги ҳам алоҳида эътибор қаратилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли фармони. Манба: <https://lex.uz> сайти.
2. Котлер, Ф. Маркетинг менежмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер; 2-нашр.-СПб.: Питер, 2006. - 464с., Иган, Дж. Маркетинг взаимоотношений: Анализ маркетинговых стратегий на основе взаимоотношений / Дж. Иган; пер с англ. – М. ЮНИТИ, 2008. – 375 сс., Малхотра Н. К. Маркетинговые исследования. – М.: Вильямс. 2002, 960 с.
3. Б. Ш. Усмонов. Олий таълимнинг инновацион фаолияти ва уни иқтисодий ривожланишидаги ўрни. “Иқтисодий ва таълим” журнали. № 1, 2018 йил, З. Д. Адилова. Иқтисодий инновацион ривожлантириш шароитида фан ва таълимни такомиллаштириш: муаммолар ва таклифлар. “Иқтисодий ва таълим” журнали. № 6, 2018 йил, О. С. Қаҳҳоров, Б. И. Адизов. Олий таълим муассасасида битирувчиларни ишга (касбга) йўналтириш ва бандлигини таъминлаш. “Иқтисодий ва таълим” журнали. № 6, 2018 йил.
4. З. А. Ҳакимов. Таълимда маркетинг концепцияси: Келажакка киритилган сармоя. “Халқ сўзи” газетаси. № 92 (7872), 2 май 2021 йил.
5. <https://olivgoh.uz> сайти.
6. Наманган вилояти статистика бошқармаси маълумотлари. Манба: <https://namstat.uz> сайти.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли қарори. Манба: <https://lex.uz> сайти.
8. <https://www.tdi.uz> сайти.